

A MaNDA-hoz

VISSZHANG - LVII. évfolyam, 16. szám, 2013. április 19.

A lap 15. számában (2013. ápr. 12.) Tanner Gábor, aki 16 évig volt a filmarchívum munkatársa, és részt vett a digitális archívum első másfél évének munkálataiban, „komplett rendőrségi/ügyészségi vallomást” tett közzé mindazokról a disznóságokról, dilettáns megnyilvánulásokról, amelyek nyomán szinte kiszámolhatatlan mennyiségű pénz úszott el a semmibe, került magánzsebekbe (*A nemzeti digitális archívum másfél éve*). Korábban (ez év január 18-án) a *Népszabadságban* Varsányi Gyula jelentetett meg egy ijesztő írást (*Szócs Géza milliárdokért valóra vált álmai* címmel), amelyben Tanner írásánál kevésbé részletesen, de a lényegét jól bemutatta: százmilliók folynak el, ügyeskedünk az EU-pénzekért, és megvalósíthatatlan terveket szőnek dilettáns „csókosok”. A továbbiakban eltekintek a részletektől. A röpködő 10 és 100 milliók, milliárdok között nem ismerem ki magam, kifizetésük utáni útjukat elképzelni sem tudom. Annyi azonban könnyen megérthető, hogy a hatalom valamely fellegrárában nagyon akartak haladni a korral, s felcsípték a digitalizálás és adatbázis kifejezéseket, talán többen is mondták, hogy ez a jövő útja, s hozzákezdtek egy olyan projekthez, amelynek nemhogy a végét, de még az elejét sem tudták definiálni. Persze ehhez az is kellett, hogy töméntelen pénz álljon az aktorok rendelkezésére.

Magam négy évtizede kezdtem saját szociológiai kutatásaim feldolgozásának számítógépes programozásába, és több adatbázisnál rendszerszervezői tanácsadó, konzultáns is voltam, saját rendszert is terveztem, s bár sem a rendszerszervezés, sem a programozás nem a szakmám, e területeken elég jól eligazodom. Annál is inkább, mert a legnagyobb magyar művészeti adatbázis (erről később bőven lesz szó) fejlesztését „testközelből” követhettem, s magam is több adatbázis (igazi adatbázis!) építésében részt vehettem.

Az *ÉS* olvasójának nem kell tudnia, mi az az adatbázis, ezért a legegyszerűbb példával illusztrálom. Vegyük a telefonkönyvet. Barátomat, Kovács Jánost szeretném fölhívni. Beütöm a nevét, s ötezer találatot kapok. Nem tudom a pontos címét, de azt tudom, hogy a Rózsadombon lakik. A II. kerület beírásával 300-ra szűkül a kör. Foglalkozása tanár, azt is beírom. A kör 15-re szűkült. A *Google* térképen megnézem, hogy a 15 Kovács János nevű tanár közül ki lakik a Rózsadombon. Marad kettő. Fölhívom az első számot, s 50 százalék az esélyem, hogy jót hívtam. A telefonkönyv a legegyszerűbb adatbázis, amelyben a név, foglalkozás, lakcím és a telefonszám szerepel. S ha a telefonszám komolyan veszi önmagát, ezt az adatbázist naponta frissíti. Kiveszi belőle, akik lemondták az előfizetést, és beleteszi az új előfizetőket, tehát naprakész, dinamikus a rendszer.

A másik divatos bűvszó a digitalizálás. Mit lehet digitalizálni? Mindent! Szöveget, képet, információt, tárgyfotót stb. De előbbre jut-e a világ a digitalizálással? A Kumráni tekercsek héber, arámi és görög nyelvű szöveget i. e. 150 és i. sz. 70 között írták, de a radiokarbonos vizsgálatok még ennél is korábbi időre teszik keletkezésüket, az i. e. III. századra. Jól kibírták a 2000 évet! Fogalmunk sincs, hogy a mágnesszalagra vagy hard diskre mentett digitalizált anyagok várható élettartama mennyi lesz. Az azonban kétségtelen tény, hogy az adatbázisban tárolt és ott kutatható digitalizált „dolgoz” – különösen, ha azok szabadon, mindenki számára hozzáférhetőek – rendkívüli lehetőséget biztosítanak kutatóknak, diáknak és egyszerű érdeklődőnek egyaránt. Igen ám, de a digitalizálás nem előzheti meg az indexálást, illetve az indexáló, kereső, megjelenítő rendszer létrehozását.

Megint nézzünk egy konkrét példát. Majd száz éve jött létre a „lexikongyűjtemény”, amely ma a Művészettörténeti Intézet egyik gyűjteménye. „*A gyűjtemény magyar, illetve Magyarországon működő művészekről tartalmaz életrajzi és bibliográfiai adatokat, illetve kivágott cikkeket, aprónyomtatványokat*” –

írják a honlapjukon. Valójában ez nem más, mint alfabetikusan rendezett több millió cédula, amelyek mindegyikét egyetlen névhez társítottak. Ha Csók Istvánnak 1943-ban az Alkotás Művészházban kiállítása volt, s arról a *Pester Lloyd*-ban Kállai Ernő kritikát írt németül, benne megemlítve, hogy ki vagy kik nyitotta(ák) meg, kik jelentek meg a vernisszázon, mettől meddig volt nyitva a kiállítás, van-e katalógusa, volt-e árusítás stb., ez a cédula (illetve újságkivágás) egyetlen helyen található meg: CsókIstvánnál. Aki az Alkotás Művészházat vagy Kállai Ernőt kutatja, az soha nem talál rá erre a cédulára. Ez így egy majdnem halott anyag, amelynek adatbázisban történő feldolgozása eminens feladata lenne az intézetnek.

A nagy múzeumok az utóbbi években egyfolytában digitalizálnak, jobb vagy rosszabb, horribilis összegekért egymástól eltérő – kizárólag külhoni – adatbázis-programokat vásárolnak, s abban tárolják az ötven-száz éves rutinjukkal definiált műtárgyakat, legtöbbször még a gyűjtemények (múzeumok) munkatársai sem igazodnak ki az „adatbázisnak” nevezett valamiben. Arról az apróságról már nem is érdemes szólni, hogy nincs legalább két nagy közgyűjtemény, amely összekapcsolható lenne, mert nemcsak a MaNDA (Tanner Gábor korábbi munkaadója, kritikájának tárgya) dolgoztat a haverokkal, hanem valamennyi intézmény saját, megbízhatónak és kompetensnek ítélt szakembereit alkalmazza. Még azt sem mondanám, hogy ezek valamennyien haverok, csókosok. Csak a rendszerszervezéshez nem értenek, vagy a programozáshoz, vagy magához a dologhoz, amivel foglalkoznak (vagyis a gyűjtemény specifikumaihoz) – vagy egyikhez sem.

Szőcs Géza jót akart, amikor egy olyan országos rendszer fejlesztését szorgalmazta, amely egységes adatbázisban, egymással összekapcsolva tette volna elérhetővé a magyar kultúra értékeit (elsősorban a közgyűjteményekben tároltakat). Szőcs Géza nem volt sem rendszerszervező, sem programozó, sem gyűjteménykezelő, gyűjteményvezető szakember, ezért a legautentikusabb személyt kereste meg, jelesül Bélai Györgyöt, aki amerikai rendszerszervezői tapasztalatai után hazatérve, évtizedesnél hosszabb hazai adatbázis-építő gyakorlattal rendelkezett, s magánvagyonából működtette az Artchivum Művészettörténeti Dokumentációs Kutatóintézetet és Adatbázist.

Kommentár nélkül másolom ide az Artchivum honlapja induló oldalának egy részletét. „A folyamatosan bővülő adatbázis számos forrásból táplálkozik, meghatározó alapja az intézet 250.000 tételt meghaladó, döntően magyar vonatkozású szakirodalomból álló könyv és levéltára. Az állandóan gyarapodó, különféle művészeti kiadványokból álló könyvtár kiállítási katalógusokat, albumokat, művészeti könyveket, művészetelméleti tanulmányokat, eredeti kéziratokat, folyóiratcikkeket, meghívókat, plakátokat, map-pákat, leporellókat, CD-ket, DVD-ket, fotóalbumokat, tartalmaz; levéltári része pedig eredeti levelezéseket, dokumentumokat őriz.

Az adatbázis szakmai építését nyolc művészettörténész/bölcsész, az alapadatok számítógépbe vitelét folyamatosan egy 18-22 fős csapat végzi.

A számítógépes rendszer a könyvtári tételeket 4.147 kategóriába sorolja be, jelenleg 238.413 személy adatait tartalmazza 649.994 névvariációval, valamint 34393 intézményt, csoportot 117.367 névvariációval. Az adatbázisban eddig 54.492 könyvtári tétel feldolgozása során 46.582 esemény került rögzítésre. A digitalizált oldalak száma 1.873.725.”

Vagyis, amikor Szőcs Géza kapcsolatba került Bélai Györggyel, az Artchivum már évtizednél nagyobb múlttal rendelkezett, s a prezentáción az államtitkár (valóságosan kulturális miniszter) meggyőző bizonyítékot kapott, hogy a kooperáció jelentené a leghatékonyabb megoldást. Sajnálatos módon Szőcs naivitása és az őt körülvevő bulisták (akikről Tanner részletesen ír, megnevezve őket) olyan falat vontak az államtitkár köré, hogy a kooperációból semmi nem lett. Persze lehetett volna, ha Bélai lecseréli az Artchivum logóját a MaNDA logójára, s bedobja a közösbe (vagyis az államnak ajándékozva) 12 év munkáját. És azt a mintegy egymilliárd forintot, amit az Artchivum adatbázisa, könyvtára, levéltára és képgyűjteménye fejlesztésére fordított.

Bélai természetesen Szőccsel, inkluzíve a Nefmivel szemben is bizalmatlan volt, hiszen korábban, a

fentebb már említett „lexikon” (?) feldolgozását, térítés nélküli adatbázisba vitelét elvállalta volna, de az akkor Beke László által vezetett Művészettörténeti Kutató Intézet köszönte szépen, nem kért belőle. Hogy azóta mennyi pénzt költöttek egy használhatatlan rendszer kidolgozására, arról nem rendelkezem pontos információval.

De az ELTE sem volt barátságosabb az Artchivum felajánlkozásával. Szőke Annamária docens, anélkül, hogy ismerte volna az adatbázist, annak lehetőségeit, az együttműködési felajánlkozásra ekképpen válaszolt: *„Az Artchivum nagyon speciális gyakorlati helynek tűnik, amelynek a helyét a szakmai gyakorlati rendszerünkben előbb meg kellene teremteni. Az elmúlt években elsősorban a művészettörténeti muzeológia keretében kezdtünk foglalkozni az oktatásban a digitális adatbázisok megismertetésével. Jelenleg csupán egy helyen, az MNG Informatikai Osztályán lehet ilyen irányú gyakorlatot végezni.”* A levél a docens asszony tájékozatlanságáról árulkodik, ugyanis az MNG-ben egy raktárkészlet-nyilvántartó rendszer működik (Museum Plus), amely még a korábban használt MARS (Master Art Register System) elavult változatánál is kevésbé hasonlít egy adatbázisra, és semmilyen más gyűjteménnyel nem kapcsolható össze.

Mindezek ellenére Bélai és Szőcs megtalálta a közös hangot, de Bélainak be kellett látnia, hogy a Szőcsöt körülvevő és őt béklyóba kötő emberek betonfalán nem tud áttörni. Az államtitkárhoz írt levelében ezt szomorúan fogalmazta meg.

„A megbeszélésen végig azt éreztem, hogy munkatársaid, akik a találkozóra eljöttek – szinte kivétel nélkül –, csak egy RÖVÍDTÁVÚ, NEM GLOBÁLIS és CSAK INFORMATIKAI RENDSZERBEN gondolkodnak. Végig azt éreztem, hogy Rajtad kívül senki nem kíván a »napi problémákat megoldó«, a gyors sikereket felmutató, a jövő szempontjából teljesen értéktelen, tovább vihetetlen, biztos eldobásra kerülő rendszeren átlépni. Nem hiszem, hogy az eddig – eredmények nélkül – elköltött milliárdok után, még van értelme további ideiglenes megoldásokon gondolkodni. Nem kívánom munkatársaidat semmilyen tekintetben »véleményezni«, hiszen sem jogom, sem ismeretem, sem felhatalmazásom nincs rá, de azt gondolom, hogy ők is, – mint szinte mindenki, akiknek munkaköri leírása »időbeni teljesítési kényszerhez« van kötve – az időfaktor tényét kizárólagosan előtérbe helyezve, nem a »lényegre« koncentrálnak.”

Az olvasó szíves tájékoztatására: ma, szerte a világban több tucat művészeti adatbázis működik (nemzeti, lokális vagy tematikus). Ezeknek csak egy része szabadon hozzáférhető. A Museum of Fine Arts Houston 2012-ben kezdett hozzá egy, a XX. századi latin-amerikai, illetve latino művészetet feldolgozó adatbázis építéséhez. Tízezer előre kiválasztott forrásdokumentumot kívánnak földolgozni, 50 millió dolláros költségvetéssel (kb. 7,5 milliárd Ft!). Az Artchivumban eddig 50 ezernél több tételt dolgoztak fel... A houstoni projektben a feltehető kérdések (keresések) lehetősége töredéke az Artchivuménak. A houstoni projekt zárt (meghatározott tételeket visznek be a rendszerbe), az Artchivum nyitott. Ezt csak azért szúrtam közbe, hogy a nem szakember olvasónak legyen némi tájékozódási, összehasonlítási lehetősége.

Az Artchivum a Tanner Gábor által taglalt anomáliák részletes ismerete nélkül is megelégette az őt körülvevő érdektelenséget, mi több, ellenséges légkört, Szőcs Géza is lemondott posztjáról, így a legcsekélyebb remény sem volt a folytatás institucionalizálására, kiterjesztésére, az eredetileg kitűzött célok elérésére. Bélai György a művészettörténész, muzeológus szakma őt körülvevő ellenséges légköre hatására tavaly októberben elbocsátotta húsz alkalmazottját, és bezárta az Artchivumot. Erről a facebook-on értesítette ismerőseit.

„Közel 30 éve műgyűjtő lévén kutatni kezdtem kis-hazánkban is, de kutatható informatikai rendszert nem találva jött az ötlet, mi lenne, ha saját tudásom, az USA-ban szerzett hatalmas rendszerszervezői tapasztalatom, saját időm, saját tőkém ráfordításával elindítanám egy – a világon ma még mindig egyedülálló – DIG [digitális, interaktív, globális-kgy] informatikai rendszer létrehozását, ami adatbázisának tárgyává a magyar kultúrát tenné? Megtettem, több mint 13 évvel ezelőtt. Tudni kell, hogy egy ilyen rendszer/adatbázis építése minimum 25-30 évet igényel. Nem sajnáltam semmit, sem időt, sem tudást, sem pénzt annak ellenére sem, hogy ez nem az én, hanem az állam feladata (lenne). (...) Hogy miért

zártam be és számolom fel az intézetet ennyi »ráfordítás« után? Ígérem, részletesen fogok a közeljövőben válaszolni, tudom, ismerem magam, ha most tenném, durvaságom miatt később bánkódnék, szégyellném magam. Senkit nem szeretnék megbántani feleslegesen. Feleslegesen, mert egy olyan országban élünk ahol szinte »minden« és »mindenki« következmények (felelősségtudat) nélkül teheti mindazt, amit... egy olyan országban, ahol intézeti vezetőink tudása, tudásvágya megrekedt azon a szinten/napon amikor kinevezték. Őket már sem a Ti, sem az utánatok következő generációk nem érdeklik, csakis a székének/pozíciójának megtartására koncentrálnak.»

Természetesen a történeteknek nincs, mert nem lehet vége. Sem a MaNDA történetének (ott a kulturális tárcának és más illetékes szerveknek van tennivalójuk), sem az Artchivum történetének (hiszen az ott keletkezett érték nemzeti kincs, bűn lenne veszni hagyni).